

Den store illusion

Situationen er fortsat anspændt i Ukraine efter russiske tropper sidst i februar besatte Krim. Der er fortsat en reel risiko for, at Ukraine og Rusland kan ende med at komme i krig med hinanden. Men selv uden en krig har den russiske besættelse af Krim punkteret en række centrale antagelser om europæisk sikkerhed.

**Af historiker Robert Petersen
Publiceret i [Politiken](#) den 20. marts 2014**

Det begyndte om natten den 27. februar 2014: Et sted mellem 50 og 100 sværtbevæbnede mænd stormede lokalparlamentet og regeringsbygningen i Simferopol på halvøen Krim i Ukraine. De mødte ingen modstand og hejste kort efter det russiske flag fra begge bygninger. Nogenlunde samtidig overtog en anden sværtbevæbnet enhed kontrollen med lufthavnen i Simferopol. Den militære lufthavn i Belbek blev desuden blokeret af russiske tropper fra flådebasen i Sevastopol, hvor den russiske Sortehavsflåde holder til. Selvom der fra starten var en tydelig mistanke var det først den 1. marts – hvor Ruslands præsident Vladimir Putin bad om og fik det russiske parlaments accept til et militært indgreb i Ukraine – at den russiske rolle i begivenhederne for alvor stod klart. Skønt Krim-halvøen tidligere har været en del af Rusland, skønt 70 procent af befolkningen er etnisk russisk og skønt Rusland har base-rettinger på halvøen, så er der ikke nogen tvivl om, at halvøen er en del af Ukraine. Rusland har endda med underskrivelsen af Budapest-traktaten i december 1994 taget et medansvar for, at beskytte Ukraines selvstændighed mod at landet opgav de atomvåben, som stod tilbage på ukrainsk jord efter det sovjetiske sammenbrud. Hvad der skete i februar 2014 var kort sagt en krigshandling rettet mod en suveræn stat.

At der kunne ske et eller andet dramatisk på Krim burde ikke have overrasket. Siden november har Ukraine (som reelt er gået bankerot) været hærget af voldsomme protester mod den nu afsatte præsident Viktor Janukovitj, som valgte at forkaste en handels- og associeringsaftale med EU til fordel for et lån fra Rusland. Den såkaldte Maidan-bevægelse frygtede, at Janukovitj ville søge tættere bånd til Rusland og dermed gå på kompromis med landets selvstændighed. I februar 2014 eskalerede protesterne til regulære gadekampe i hovedstaden Kiev og cirka hundrede mennesker omkom. Janukovitj blev afsat af parlamentet den 22. februar og kort efter flygtede han til Rusland. Præsidentens fald kom åbenbart som en overraskelse for Kreml og det kan meget vel have ansporet til den russiske besættelse af Krim.

At russerne kunne finde at gribe ind militært på Krim burde heller ikke have overrasket. Som nævnt har Krim historisk set været russisk og halvøen har fortsat stor strategisk betydning for Rusland – bl.a. som base til at deployere krigsskibe i Middelhavet. Der har også været forskellige indikationer på, at Rusland kunne finde på at overveje et indgreb i Ukraine. Allerede i 2008 advarede Putin den amerikanske præsident George Bush om, at Ukraine kunne risikere at gå i opløsning, hvis landet søgte om medlemskab i NATO. Han betegnede i den forbindelse Ukraine som en "kunstig stat". På et seminar sidst i januar 2014 tilkendegav den russiske generalstabschef Valerij Gerasimov, at Rusland stod overfor en stribe militære og ikke-militære trusler i Syrien, Ukraine og Arktis. Gerasimov talte for, at Rusland skulle

udvikle redskaber til at neutralisere disse trusler og han antydede, at Rusland kunne blive tvunget til at gribe ind i Ukraine med en freds- og stabiliseringsoperation. Der var en præcedens for det: I august 2008 havde den russiske hær gennemført en regulær invasion af Georgien for at beskytte pro-russiske separatister i Sydossetien.

Når den russiske besættelse af Krim ikke desto mindre tog Europa og USA på sengen skyldes det flere årsager, men de kan alle koges ned til en ting: Det burde ikke kunne ske. Siden Den Kolde Krigs afslutning havde europæiske politikere og diplomater arbejdet utrætteligt for at skabe en sikkerhedspolitisk struktur, som til sammen ville umuliggøre aggression for mellem europæiske stater. Europæiske politikere og diplomater havde i partnerskab med amerikanske og russiske kollegaer skabt den sikkerhedspolitiske organisation OSCE, som skulle forebygge konflikter fra Atlanterhavet til Stillehavet. EU havde skabt et politisk og økonomisk fællesskab, som ville forene stadig større dele af Europa under et fælles tag (og tilbyde et lukrativt økonomisk partnerskab til de lande, som ikke var i unionen). NATO (med det amerikanske militær i ryggen) stod i den forbindelse som garant for den "hårde sikkerhed". Det var den konstruktion, som skulle have forhindret det som skete på Krim den 27. februar 2014 og som fejlede.

Ved nærmere eftersyn havde denne konstruktion allerede fejlet i august 2008, hvor den russiske hær invaderede Georgien og sønderdelte landet. Det var både den "bløde" europæisk tilgang til sikkerhed, men også den "hårde" amerikanske tilgang, som kom til kort i forbindelse med den russiske lynkrig. Georgien havde før krigen ønsket at komme ind i NATO og selvom det medførte en lind strøm af russiske trusler blev den georgiske regering pålagt, at omstille landets væbnede styrker til NATO-standard. Det betød i praksis, at det georgiske militær ikke længere skulle bruges til at forsvare landets territorium, men i stedet bruges til antiterror-operationer og oprørsbekæmpelse fjernt fra georgisk territorium. Det russiske militær blev med andre ord hjulpet af, at de georgiske soldater var bevæbnet og uddannet til at slås mod terrorister og oprørere – ikke mod en regulær hær, som angreb med kampvogne, artilleri og fly. Den amerikanske regering overvejede i et øjeblik panik at bombe de russiske styrker fra luften for at stoppe invasionen, men indskrænkede sig i stedet til at flyve 2.000 georgiske tropper hjem fra Irak, hvor de havde været udstationeret for at hjælpe med den amerikanske besættelse.

Krigen i Georgien burde have været et "wake-up call" til både Washington og Bruxelles, men i stedet blev implikationerne af krigen fortrængt begge steder som en mindre ubehagelighed i udkanten af Europa. Rusland var en vigtig partner og samtidig et meget ubehageligt land at rage uklar med. Den italienske premierminister Silvio Berlusconi opsummerede ganske præcist i august 2008, hvorfor EU ikke kunne tillade sig en strid med Rusland: "Rusland har atomvåben, der kan dræbe jordens befolkning 10 gange. Dets økonomi vokser med 7-8 pct. om året, og landet har masser af olie og gas." I stedet blev der i de følgende år udfoldet betydelige anstrengelser for at genskabe et positivt forhold til Rusland. USA droppede planer om et raketskjold i Polen og Tjekkiet, og den amerikanske udenrigsminister Hillary Clinton mødtes med sin russiske kollega medbringende den berømte "reset"-knap. Rusland blev med andre ord ikke straffet efter 2008 – tværtimod begyndte flere europæiske lande at sælge våben til Rusland for at hjælpe med en modernisering af de russiske styrker. Der var bl.a. tale om pansrede køretøjer fra Italien og hangarskibe af Mistral-klassen fra Frankrig.

Den dybere årsag til, at krigen i Georgien hurtigt gik i glemmebogen var den store illusion om krigens umulighed på det europæiske kontinent. Krigen i Georgien skabte en nagende tvivl om konstruktionen bag europæisk sikkerhed, men ikke mere end at der var et stærkt incitament til at fastholde "business as usual". Der var noget for alle ved at holde liv i den illusion. Europæiske politikere kunne koncentrere sig om at skabe en europæisk union, som ville forene store dele af kontinentet. Det var samtidig muligt at spare på militæret fordi Den Kolde Krigs afslutning betød, at der ikke længere var behov for væbnede styrker til at forsvare europæisk territorium mod aggression udefra. I stedet blev de væbnede styrker skåret ned og det som var tilbage blev omstillet til internationale operationer.

Dansk forsvars- og sikkerhedspolitik efter 1991 kan være med til at illustrere, hvordan denne tendens kom til udtryk. Det danske militær blev efter Den Kolde Krig skåret meget ned, men fik samtidig en helt ny relevans med indsættelsen af tropper i Bosnien, Kosovo, Irak, Afghanistan og Libyen. Før 1991 besøgte amerikanske præsidenter aldrig Danmark, men i de sidste tyve år har hver eneste amerikansk præsident (somme tider flere gange) besøgt Danmark og vi har fået en dansker som NATO's generalsekretær. Danmark ville aldrig have høstet de fordele, hvis landet havde holdt fast i en mere traditionel trusselsopfattelse.

Forsvarets satsning på internationale opgaver kom bl.a. til udtryk ved, at danske stabsofficerer fra 1993-1994 ikke længere blev uddannet i at forsvare dansk territorium, men i stedet blev uddannet i konfliktløsning, krisestyring og internationale operationer med allierede. I juli 1994 blev den såkaldte Danske Internationale Brigade (DIB) oprettet og fungerede i de kommende år som et lokomotiv for Forsvarets gradvise omstilling til internationale operationer. DIB'en blev nedlagt med et forsvarsforlig i 2004 og i stedet blev hele Forsvaret omstillet til internationale operationer.

Logikken bag forliget kunne findes i en rapport fra det såkaldte Bruun-udvalg, som i 2003 skrev følgende: "Af mere direkte sikkerhedspolitisk relevans er det, at globaliseringen har bidraget til at skabe et sikkerhedsfællesskab mellem staterne i den udviklede del af verden, som i praksis umuliggør krig som brugbart middel til at afgøre modsætninger mellem dem." Det blev i rapporten konstateret, at Danmark oplevede en enestående grad af sikkerhed og fortsat kunne forvente at leve sådan i mange år frem. Derimod var den såkaldte 3. verden hæret af problemer såsom fattigdom, knappe ressourcer, etniske konflikter, sammenbrudte stater, international kriminalitet, befolkningsvækst samt migration. Derfor skulle Danmark være militært involveret i den 3. verden for at skabe stabilitet og fremme en demokratisk udvikling.

Danmark var en pioner på det område, men ikke enestående. Selv et ikke-NATO land som Sverige afskaffede mellem 2004 og 2007 hele sit territorialforsvar og omstillede resten til internationale opgaver. Som den svenske forsker Wilhelm Agrell forklarer i en bog fik Sverige på få år formuleret en ny forsvarsdoktrin, hvor nationalt forsvar blev anset som noget irrelevant, forældet og nærmest pinligt – et udtryk for svigtende realitetssans.

To ting har siden 2003 anfægtet logikken bag denne tendens: For det første har vestlige lande som Danmark flere gange grebet ind i den 3. verden (Afghanistan, Irak

og Libyen), men uden at det hverken har skabt demokrati eller stabilitet. For det andet kom Rusland gradvist tilbage som en stormagt efter svækkelsen i 1990'erne. Bruun-udvalget havde forudset, at Rusland ville søge et tættere samarbejde med de vestlige lande for at få hjælp med sin modernisering af landet. I praksis har forholdet mellem de vestlige lande og Rusland i de seneste år været ambivalent og i stigende grad konfliktfyldt. Det er i den forbindelse vigtigt at erindre, at mens den vestlige sejr i Den Kolde Krig primært var symbolsk, så betød det sovjetiske sammenbrud at den nye russiske stat pludselig stod tilbage med en grænsedragning, som historikere måtte tilbage til 1500-tallet for at finde paralleller til. Det er også værd at påpege, at Rusland i årene efter det sovjetiske sammenbrud, havde en overdødelighed på 4,5 millioner mennesker. Den pro-vestlige russiske premierminister Jegor Gajdar havde kynisk kalkuleret med, at omstillingen fra en kommunistisk planøkonomi til en kapitalistisk markedsøkonomi ville koste 1 million russere livet om året. Det reelle tal var nærmere 1,5 millioner om året. Alt imens Rusland i 1990'erne var hærget af indre uro og fattigdom blev NATO og EU samme periode udvidet mod øst. Rusland kunne ikke gøre andet end at protestere.

Den russiske præsident Putin har siden 2000 været med til at genskabe et stærkt Rusland, men det er sket med autoritære metoder og ved at genoplive forestillingen om et Rusland, der er under ydre og indre belejring. Det er i russisk optik en trussel når vestlige lande støtter demokratiske omvæltninger i Ruslands nabolande og det er en trussel, når NATO og EU udvider mod øst. Rusland ønsker at samarbejde med de vestlige lande, men landets ledelse ønsker også at bremse vestlig indflydelse og helst rulle den tilbage. I stedet ønsker den russiske ledelse at skabe den såkaldte "Euroasiatiske Union", som skal fungere som en modpol til både EU og NATO og med Putins ord bygge på "de bedste værdier" fra det tidligere Sovjetunionen. Den "Euroasiatiske Union" bliver en realitet i 2015.

Pointen er, at når Europa og USA blev overrasket over Ruslands brug af magt i 2008 og i 2014 skyldtes det, at det ikke længere burde kunne ske. Den europæiske sikkerhedspolitiske konstruktion burde have forhindret det. Den russiske ledelse har to gange afsløret hulheden i den illusion og det er ikke længere muligt at ignorere det. USA har efter den russiske besættelse af Krim deployeret et mindre antal kampfly til de baltiske lande og Polen, som alle er medlem af NATO. Det svenske flyvevåben har sendt ekstra kampfly til Gotland og øget sit beredskab. Dansk Folkeparti har luftet muligheden for at sende en fregat til de baltiske lande. Der er et nybrud i gang i europæisk sikkerhed og det er en udvikling, som Danmark ikke længere kan ignorere – ikke mindst fordi meget af det her foregår i vores eget nabolag.